

Türkan İlqar qızı Əsgərova⁴⁹**İNGİLİS DİLİNİN QRAMMATİKASININ TƏDRİSİNDƏ İNTERAKTİV TƏLİM
METODLARINDAN İSTİFADƏNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI**

Müasir dövrdə ölkələrarası inteqrasiya və qloballaşma proseslərinin bütün dünya ölkələrini əhatə etməsi təhsil sahəsində mövcud olan müasir innovativ təlim metodlarının sistemli və ardıcıl şəkildə öyrənilməsinə ehtiyac yaradır. Burada başlıca məqsəd yetişməkdə olan gənc nəsli müasir tələblərə və şəraitə uyğunlaşdırmaq, rəqabət qabiliyyətli, informasiya cəmiyyətində yaşayıb fəaliyyət göstərən, ünsiyyət yaratmaq bacarığına malik şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Qloballaşan dünyamızda belə şəxsiyyətlərin, mütəxəssislərin formalaşdırılması üçün xarici dillərin öyrənilməsi başlıca tələblərdən biridir. Dünyanın aparıcı ölkələri ilə iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi, humanitar və mədəniyyət sahələrində qarşılıqlı münasibətlərin inkişaf etdirilməsi ingilis dilinə olan marağı və tələbi artıraraq onun mənimsənilməsinə zəruri edir. Buna görə də, ingilis dilinin öyrənilməsi prosesinin səmərəli yollarını araşdırılması prosesi xarici dil müəllimlərinin bu işə fəal cəlb olunmalarını tələb edir. Aparılan müşahidələr onu deməyə əsas verir ki, tələbələrin dərketmə bacarığını daha aktiv hala gətirmək üçün dil bilkləri ilə yanaşı onların əldə olunması üsullarının araşdırılmasına da xüsusi diqqət yetirilməlidir. Deməli, xarici dilin, o cümlədən ingilis dilinin mənimsənilməsi bütün intellektual bacarıqlarla (tənqidi düşünmə, sintez, analiz və s.) yanaşı dil bacarıqlarının da kommunikasiya zamanı tətbiq edilməsini əhatə edir.

Xarici dillərin səmərəli tədrisi prosesində interaktiv mühitin yaradılması və müəllim tərəfindən həmin mühitin peşəkarlıqla idarə olunması böyük əhəmiyyətə malikdir. İnteraktiv mühit dilöyrənənlərdə kommunikativ səriştənin formalaşdırılmasına geniş imkanlar açır. Tədqiqatlar göstərir ki, xarici dil dərslərində interaktivliklə bağlı bir çox nəzəriyyələr məşhur metodistlər tərəfindən irəli sürülmüşdür. Ana dilindən başqa ikinci dilin mənimsənilməsinə dair innovativ fikirlər L.S.Vqotskiyə məxsus olsa da, bu fikirlər sonrakı dövrlərdə geniş istifadə edilmişdir. O, qeyd edir ki, dilöyrənənlər yeni mövzuları və onların tərkibində olan dil biliklərini sosial ünsiyyət vasitəsi ilə əldə edə bilirlər. Ona görə də hazırkı dövrdə pedaqoji texnologiya əsasında texnologiya əsaslı dil təliminin əsasında dilin mənimsənilməsinin sosial interaksiya əsasında təşkil edilməsi durur [8]. Bu fikir ilə əlaqədar deyə bilərik ki, məşhur metodist-alim S.Kraşenin fikrincə, dilöyrənmə şüurlu prosesdir və onun düzgün idarə olunması müəllimin dərsi təşkil etmə bacarığından asılıdır [7]. Deməli, xarici dilin öyrənilməsi şüurlu bir proses olaraq təbii halda baş verdikdə daha uğurlu nəticələr əldə etmək mümkündür. Burada təbii hal dedikdə, xarici dilin ünsiyyətə xidmət etməsi, dilöyrənənlərin xarici dildə danışan bir mühitlə əhatə olunması və onların öz fikirlərini həmin dildə ifadə etmələrinə imkan verən bir şəraitdə yaşamaları nəzərdə tutulur.

İngilis dilinin qrammatikasının tədrisində interaktiv təlim metodlarının rolu və əhəmiyyətini tam başa düşmək üçün onun səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyən etmək lazımdır. Məlumdur ki, fəal təlim metodları xarici dillərin tədrisində ona görə xüsusi əhəmiyyətə malikdir ki, onlar həm tələbəyönümlülüüyü təmin etməyə, həm də tələbələrin idrak fəaliyyətinə əsaslanan dərslərin təşkil edilməsinə və beynəlxalq standartlara uyğun dil istifadəçilərinin yetişdirilməsinə imkan yaradır. İnteraktiv təlim metodlarından istifadə edən müəllim istər dərstdə, istərsə də dərstdənkənar fəaliyyətlərin təşkili zamanı dilöyrənənləri müxtəlif yollar və üsullarla fəallaşdırmağı bacarmalıdır. Belə ki, bu təlim üzrə dərslərin təşkili məhz interaktiv təlim metodlarının tətbiq edilməsinə əsaslanır.

Müxtəlif fənlər üzrə fəal dərslərin təşkil edilməsi və aparılması təhsilə müasir yanaşmalardandır. İngilis dili qrammatikasının tədrisində bu yanaşmanın tətbiq edilməsi təhsilə innovativ yanaşmanın bir hissəsini əhatə etməklə dərstdə dilöyrənənlərin təkcə yaddaşını elmi biliklərlə zənginləşdirməsinə yönəldilmir. Burada əsas məqsəd dilöyrənənlərin təfəkkürünü inkişaf etdirmək, onlara ən mühüm dil bilikləri və bacarıqları əldə etməyi, problemləri araşdırmağı və müzakirə etməyi aşılamaqdan ibarətdir [7].

İnteraktiv təlim metodlarının səmərəli yollarının tətbiq edilməsi üçün xarici dil müəllimləri müxtəlif iş formalarına müraciət edə bilirlər. Həmin iş formaları metodik ədəbiyyatlarda təlimin təşkili formaları adlandırılır [4].

C. Riçards xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, xarici dil dərslərində müəllim daima eyni iş üsulu əvəzinə müxtəlif iş formalarına müraciət etməlidir ki, onlar qarşıya qoyduqları məqsədlərə daha asan və rahat nail olsunlar. Xarici dil dərslərində problemlə bağlı müzakirələrin daha aktiv və səmərəli olaraq təşkil edilməsi məqsədi ilə müəllim auditoriya ilə iş, kiçik qruplarla iş, cütlərlə iş və fərdi iş formalarından istifadə edir [5]. Hər bir iş formasının özünəməxsus xüsusiyyətləri və dilöyrənənlərin dil bilikləri və bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi baxımından müsbət əlamətləri vardır. Məsələn, kollektivlə iş formasından istifadə edən xarici dil müəllimləri hər bir tələbənin öz məsuliyyətini dərk etməyə, kollektivdə öz fikirlərini xarici dildə ifadə etməyə, habelə başqalarının fikirlərinə bu dildə münasibət bildirməyə alışdırır. Kiçik qruplarla müzakirələrə cəlb edilən tələbələr qarşıya qoyulmuş müxtəlif problemləri həll etmək məqsədi ilə 3-6 nəfərlik qruplar halında araşdırmalara cəlb olunurlar. Bu zaman onlar müzakirələr aparmaq, fikir mübadiləsinə etmək, mühakimələr yürütmək, başqalarının fikirlərini dinləmək, özlərinin və digər qrupların işlərini qiymətləndirmək kimi imkanlar əldə edirlər. Kiçik qruplar halında işləyən tələbələr öz aralarında iş bölgüsünü də həyata keçirə bilirlər. Bundan əlavə, onlar eyni məsələni bir neçə dəfə araşdırmaq fürsəti əldə etməklə bir məsələ barədə müxtəlif baxış və yanaşmaların olması barədə təsəvvürə yiyələnirlər.

Cütlərlə iş formasında təşkil edilən xarici dil dərslərində dilöyrənənlər iki-iki işləyir, müxtəlif tapşırıqları birlikdə edir, bir-biri ilə daha yaxından əməkdaşlıq edir və öz fikirlərini digərlərinə çatdırmağa daha çox imkan əldə

⁴⁹ ADU, Magistrant

edirlər. Nəhayət, fərdi iş formasından istifadə edən müəllimlər hər bir dilöyrənəni ayrıca olaraq müəyyən etməyə, onun fikirlərini öyrənməyə real imkanları kəşf edirlər. Interaktiv təlim metodları ilə təşkil edilən və aparılan ingilis dilinin qrammatikası dərslərində nəzərə alınması vacib amillərdən biri də dilöyrənənlərin tədqiqat fəaliyyətinin göstəricisi olaraq tədqimatlardan istifadə edilməsidir. Tədqimatlar dilöyrənənlərə imkan verir ki, araşdırdıqları məlumatları və mövzu ilə əlaqədar informasiyanı nəticələr formasında digərlərinə çatdırsınlar. Ona görə də, bu üsuldən istifadə edilərkən digər dilöyrənənləri təkcə dinləyici qismində saxlamaq düzgün deyil. Bunun əksinə olaraq, dilöyrənənlər müzakirələr əsasında tədqimatlar həyata keçirməlidirlər ki, hamının fəallığı maksimum səviyyədə təşkil edilsin. İngilis dili dərslərində belə tədqimatlar dilöyrənənlərin dil biliklərinin istifadə edilməsi vasitəsi ilə kommunikasiyaya daxil olmaq şansını artırır. Beləliklə, həm ingilis dilində ünsiyyət mədəniyyəti, həm də bu dildə mövzuya dair sorğunun təşkil edilməsi mümkündür.

Qrup və ya fərdi olaraq araşdırmalarının nəticələrinin yoldaşlarına çatdırılması və onların diqqətlərinin mövzuya yönəldilməsi baxımından dilöyrənənlərin fəallığı şəraitində xarici dil dərslərinin təşkili və aparılması müəllimin qarşıya qoyduğu məqsədlərə nail olmağa imkan yaradır. İngilis dilinin qrammatikası dərslərində araşdırdıqları materiallarla və əlavə məlumatlarla bağlı tədqimatlar hazırlayan dilöyrənənlər fikrin daha yığcam və dəqiq ifadə tərzinə uyğun dil vahidlərindən istifadə etsələr də, müzakirələr vasitəsi ilə onlar öz fikirlərini daha geniş və dəqiqliklə ifadə etməyə təşviq edirlər.

Müəllimlər və dilöyrənənlər tərəfindən aparılan sorğular ingilis dili dərslərində mühüm rolə malikdir. İngilis dilinin qrammatikası dərslərində istifadə edilən sorğunun iki əsas aspekti diqqəti cəlb edir. Birincisi ondan ibarətdir ki, aparılan sorğu və verilən suallar müzakirələri daha canlı edir. Digər tərəfdən isə sorğu əsasında dilöyrənənlər özlərinə də məlum olmayan müxtəlif faktları araşdırır və dəqiqləşdirmələr aparırlar. Bu, eyni zamanda ingilis dili biliyinin inkişaf etdirilməsi üzrə dilöyrənənlər üçün bir fürsət olur. Onlar müxtəlif kontekstlərə fikir verməklə yeni leksik vahidlərin qrammatik qaydalar əsasında kommunikasiyada istifadə edilmə xüsusiyyətlərini kəşf edirlər.

Müəllim tərəfindən dilöyrənənlərə verilən suallar tənqidi tənqidi inkişafına yönəldilir, daha çox məntiqi xarakterə malik olur deyə bu üsuldən ingilis dili dərslərində daha çox istifadə edilməsi vacibdir. İngilis dili dərslərində müəllim tərəfindən aparılan sorğu aktiv və açıq tipli suallardan ibarət olmalıdır ki, hər bir dilöyrənən öz fikrini sərbəst ifadə edə bilsin.

İngilis dilinin qrammatikası dərslərində istifadə edilən interaktiv təlim metodları içərisində xüsusi fərqlənən problemlə vəziyyətin yaradılması dilöyrənənlərə mövzu üzrə dil biliklərini aşılamaqla yanaşı, onların tənqidi tənqidlərini və təhlillər aparmaları ilə bağlı vərdişlərini inkişaf etdirir.

Adından da məlum olduğu kimi, bu təlimin əsas vasitəsi dilöyrənənlər qarşısında qoyulan və həlli vacib olan problemlərdir. Bu zaman qoyulan və həlli vacib olan problemlər öyrədici olmalı və sonda ümumiləşdirmələrin həyata keçirilməsinə imkan yaratmalıdır. Dil və ya real həyat problemlərinin həlli yollarının araşdırılmasına cəlb edilən tələbələrə sahib olduqları əvvəlki biliklə yeni anlayışları əlaqələndirməyə imkan əldə edirlər. Problemin həlli ilə bağlı aparılan araşdırmaların sonunda tələbələr tədqiqatlarına əsaslananaraq qərarlar qəbul edirlər ki, bu proses məntiqi tənqidi inkişafına da böyük köməklik göstərir. Əlavə olaraq qeyd edək ki, dilöyrənənlər tərəfindən yaxşı araşdırmalar tələb edən müxtəlif problemlər dilöyrənənlər arasında əməkdaşlığın təmin edilməsinə şərait yaradır.

Dilöyrənənlərin ingilis dilində diskussiyalara və debatlarla daxil edilməsi interaktiv dərslərin səmərəli təşkil edilməsində mühüm rol oynayır. Diskussiyaların səmərəli təşkil edilməsi və uğurun əldə edilməsi üzrə dilöyrənənlər özləri onun əsas amillərini anlayırlar. Beləliklə, eyni vaxtda yalnız bir nəfərin danışmasına imkan yaradılması, demək olar ki, dilöyrənənlərdə diskussiya mədəniyyətinin formalaşdırılması əsasında mümkündür.

Diskussiyanın bir növü olaraq debatlar, əsasən, iki əks fikrli tərəflər arasında qruplar şəklində təşkil edilir. Debatlar dilöyrənənlər prosesinin nisbətən yuxarı mərhələsinin nümayəndələri arasında həyata keçirilir. Debatda iştirak edən tərəflərin əsas məqsədi öz fikirlərinin doğruluğunu sübut edərək üçüncü tərəfi inandırmaqdır. Debat mövzusu olaraq təklif edilən fikir ya təsdiq, ya da təkzib edilir. Debatların daha maraqlı təşkil edilməsi üçün müəllim daha aktual mövzulara müraciət etməli və onlar, həmçinin dilöyrənənlərin maraqları və ehtiyaclarının uyğun olmalıdır. Müəllim üçüncü tərəf olaraq debat tərəflərinə mövzunu elə təqdim etməyi bacarmalıdır ki, hər hansısa tərəfin üstün mövqeyi hiss edilməsin. Əsas anlayışlarla aparılan iş əsasında dilöyrənənlərin təhlil aparmaq və nəticələr çıxarmaq bacarığı daha da inkişaf etmiş olur. Beləliklə, ingilis dili dərslərində interaktiv təlim metodlarından istifadə edilməklə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə daha asan və rahat çatmaq mümkündür. Bu əsasda, xüsusilə, qeyd edilməlidir ki, interaktiv təlim metodlarının dərslərdə və dərslənkənar fəaliyyətlərin təşkili zamanı tətbiq edilməsi müasir dövrün tələbləri səviyyəsində xarici dil dərslərinin təşkili və aparılması mümkündür olacaqdır. Belə ki, bir tərəfdən tələbə fəallığının təmin edilməsi həyata keçiriləcək, digər tərəfdən də inkişaf yönümlülük təmin ediləcəkdir. İstənilən tələbə fəaliyyəti əsasında dilöyrənənlərdə idrak fəallığı təmin edilir və nailiyyətlərinin təhlili müvafiq istiqamətdə həyata keçirilir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, ingilis dili dərslərində istifadə edilən interaktiv təlim metodları təlimə müasir və innovativ yanaşmaların bir hissəsi olmaqla yanaşı, təhsilin məzmununun mənimsənməsini, dilöyrənənlərin əqli və tənqidi düşüncə qabiliyyətlərinin inkişafını, onların özünütəşkil və özünütəhsil vasitələri ilə silahlanmasını təmin edən sistemdir. Ona görə onu sistem adlandırırıq ki, buraya müxtəlif iş üsullarını daxil etmək olar ki, müvafiq təlim nəticələri vaxtında və daha asan əldə edilsin. Təlim nəticələri tədrisin təşkil edilməsinin nəticəsi olaraq dilöyrənənlərin dil bilikləri və bacarıqları əsasında qazandıqları dəyərlər hesab edilir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, təlimin nəticələrinin dövrün tələblərinə uyğunluq dərəcəsi, ilk növbədə, demokratik prinsiplər əsasında qurulmuş həm müəllimlər, həm də təhsilənlər üçün əhəmiyyətli olan birgə və qarşılıqlı

fəaliyyətlərvə onların özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə ölçülür. Bu zaman əsas məsələ pedaqoji prosesin tamlığıdır. Burada söhbət digər fənlər üzrə olduğu kimi, ingilis dili dərslərində də təlim məqsədlərinin kompleks olaraq həyata keçirilməsindən gedir. Belə ki, inkişafetdirici, öyrədici və tərbiyəedici məqsədlər bir dərstdə integrativ olaraq bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqələr zəminində yerinə yetirilir [2]. Müasir ingilis dilinin qrammatikası dərslərinin səmərəli təşkili üçün istifadə edilən interaktiv təlim metodlarının səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biri də ondan ibarətdir ki, müəllim dilöyrənənlərin əsl istiqamət verəni və onların fasilitatoru olaraq çıxış etməyi bacarmalıdır [6]. Müəllimin bu funksiyası yalnız olaraq onun dərstdə rolunun azalması kimi dəyərləndirilməli deyil. Əksinə, gələcək savadlı və öz düşüncələri ilə idarəçilik qabiliyyətlərinə malik gənc nəsillərin yetişməsində müəllimin pedaqoji təsiri xüsusi rola malikdir. Belə ki, ingilis dilinin qrammatikası dərslərində müəllim həm interaktiv təlim metodları ilə onların dil biliklərinin inkişafına təsir edə, həm də dilöyrənənlərin düşüncə, iradə və emosiyalarının təkmilləşdirilməsi imkanlarını düzgün qiymətləndirə bilər. Bu da hazırkı dövrdə bütün müəllimlərin ixtisası ilə bağlı nəzəri və metodik hazırlığı ilə yanaşı, pedaqoji prosesi təşkil və idarəetmə bacarıqlarından biləvasitə asılıdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı, "Təhsil" jurnalı, №10, 2013.
2. Alptekin C. Towards intercultural communicative competence in ELT. Oxford: ELT Journal, 56(1), 2002, pp.57-64.
3. Brown N. D. Principles of language learning and teaching. N.Y. Longman. 2000, pp. 350.
4. Harmer J. The practice of English language teaching. London: Pearson. Longman, 1983, pp. 252.
5. Jack C. Richards and Theodore S.Rodgers. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 270.
6. Penny Ur. Grammar Practice Activities. A practical guide for teachers. Cambridge University Press, 1999, pp.148
7. Stephen D., Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press, 1982, pp. 209.
8. Vygotsky L. Educational Theory in Cultural Context. Edited by Alex Kozulin, Boris G. AgeyevS., Suzanne M. Miller. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 478.
9. Willy A.R. Teacher roles in EIL (English as an International Language) Singapore: European Journal of Applied Linguistics and TEFL Nanyang Technological University Press, 2012, pp. 65-80.

Açar sözlər: *qloballaşma, interaktiv təlim, qrammatik bacarıq, fəal təlim, təlimin təşkili formaları,*

Key words: *globalization, interactive learning, grammatical habits, active learning, organizational*

Ключевые слова: *глобализация, интерактивное обучение, грамматические навыки, активное обучение, формы организации обучения*

Xülasə

Məqalədə ingilis dilinin qrammatikasının tədrisində qrammatik bilik və bacarıqlarının əldə edilməsi, problemlərin araşdırılması, müzakirə edilməsi və s. kimi bacarıqların dilöyrənənlər tərəfindən formalaşdırılmasında interaktiv təlim metodlarının rolu və əhəmiyyətindən, onun səciyyəvi xüsusiyyətlərindən bəhs edilir. Məqalədə dilöyrənənlərin sifahi ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırmağa, lüğət əhtivətinin zənginləşdirmək, ən zəruri qrammatik anlayışların və dil konstruksivalarının mənimsəmək, oxu, vazı, dinləyib-anlama vərdislərini inkişaf etdirmək məqsədilə fəal və interaktiv metodlardan istifadənin prioritet məsələ olduğu vurğulanır. İnteraktivliyin təmin olunmasında qrammatikanın tədrisində mənimsənilmiş qrammatik materialların sərbəst surətdə canlı nitq ünsiyyəti prosesinə gətirilməsinin, müvafiq qrammatik strukturların müxtəlif ünsiyyət situasiyalarında istifadə olunmasının əhəmiyyəti önə çəkilir.

Effective ways to use of interactive methods in teaching English grammar

Summary

The article is dedicated to the role and importance of interactive learning methods, its characteristic features in acquisition of grammatical knowledge and skills and formation of skills in problem-solving and their discussion by the students. The article also highlights the priority of the use of interactive methods to contribute to students to develop their communication skills, foster important grammatical concepts and language constructions, as well as improve reading, writing and speaking skill. In order to ensure the interactivity the application of acquired grammatical materials in lively speech communication, the importance of use of various grammatical structures in communication situations is substantially underlined.

Эффективные способы использования интерактивных методов в преподавании грамматики английского языка

Резюме

Статья посвящена роли и значению интерактивных методов обучения, их особенностям в овладении грамматическими знаниями и навыками, а также в формировании навыков решения проблем и их обсуждения студентами. В статье также подчеркивается приоритет использования интерактивных методов, чтобы помочь учащимся развить свои коммуникативные навыки, развивать важные грамматические концепции и языковые навыки, а также улучшить навыки чтения, письма и разговорной речи. Для обеспечения интерактивности применения усвоенных грамматических материалов в живой речевой коммуникации существенно подчеркивается важность использования различных грамматических структур в ситуациях общения.

Rəyçi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Y. Nuriyev